

Ulus-Kurucu Metin: Yazınsal Alan ve Milliyetçilik İlişkisi Üzerine Bir Taslak

Mehmet Fahri Danış, Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ORCID: 0000-0001-5872-6873

E-Posta: fahri.danis@atauni.edu.tr

Öz

Modern meşru siyasal örgütlenme biçimi olarak ‘ulus’ konseptinin ortaya çıkışında entelektüellerin rolü, sıklıkla üzerinde durulan bir mesele olmuştur. Milliyetçilik kuramları içerisinde gerek inşacı gerekse özcü kuramlar, ulusun inşasında ya da uyanışında belirli isimlerin hususi etkilerini hesaba katmışlardır. Özellikle ‘kültürel uyanış’ olarak adlandırılan ve milliyetçi söylemin kristalize olup ideal bir kimlik tahayyülünün ortaya çıktığı süreçte, milliyetçi entelektüellerin katkısı belirgin bir önemdedir. Bununla beraber literatürde ulusların ortaya çıkışında belirli entelektüellerin tekil metinlerinin etkisini ortak ve karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmeye yarayacak bir kuramsal model geliştirilmiş değildir. Bu çalışmanın amacı; yazınsal alan ya da entelektüel tarih ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi somutlaştıracak bir şekilde, ‘ulus-kurucu metin’ olarak adlandırılan belirli bir metin türünü, Weberci manada ‘ideal’ bir kavram olarak önermektir. Böylece farklı milliyetçilik türleri arasında bazı ortaklıklar tespit edilip edilemeyeceğinin sorunsallaştırılması ve özellikle kuruluş ya da tasarlanış (‘uyanış’) dönemlerindeki benzerliklerin karşılaştırılması hedeflenmektedir. Milliyetçilik çalışmalarında literatüründe, farklı milliyetçilik türlerini ortak birtakım kategoriler etrafında tasnifleme girişimleri oldukça yaygın olsa da bu girişimler genellikle milliyetçiliği bir ‘ideoloji’ ya da ‘toplumsal hareket’ olarak ele almaktadır. Bu çalışmada benimsenen esas düstursa; milliyetçiliğin, bireylerin dünyayı aynı şekilde yorumlamalarını sağlayıp onlara ortak bir aidiyet biçimi atayan bir söylem biçimi olduğudur. İdeolojiden farklı olarak söylem, dünyayı açıklayan ve eylemi yönlendiren bütüncül bir düşünce sisteminden ziyade kurucu niteliği ağır basan, anlam ve kimlik üreten bir yapı olarak ifade edilebilir. Milliyetçiliğin bu şekilde iktidarla yakından bağlantılı ‘kurucu’ bir edim olarak ele alınması, onun teorik art alanını gündeme getirir ve bu noktada milliyetçi söylemi şekillendiren entelektüellerin çalışmaları önemli bir hal alır. Nitekim bu çalışmanın en temel hipotezi; milliyetçi kimlik tahayyüllerini mümkün kılan ve onun kendi hususi karakterini oluşturan bazı kurucu metinler olduğu ve bu metinleri ihtiva eden ortak bir kategorinin tasarlanabileceğidir. Çalışmada öncelikle bu metin tipini ‘kurmayı’ mümkün kılacak teorik alt yapının izleri sürülecek, bu bağlamda Foucault ve Bourdieu’nün kavram setlerine başvurulacaktır. Bourdieu’nün, ortak yazar ve metinlerden müteşekkil, aynı şekilde ‘çalışan’ kompozisyonları detaylıca incelemek için ileri sürdüğü ‘alan’ kavramı ve Foucault’nun söylem konseptiyle alakalı geliştirdiği öznellik kipi olarak ‘söylemsellik kurucusu yazar’ tipi, çalışmada ileri sürülen savları temellendirecek teorik sacayakları olacaktır. Ardından ‘ulus-

kurucu metin' olarak adlandırılabilir. kavramsallaştırma girişiminin sınırları ve problemleri ile bu metin tipine girebilecek çalışmaların dahil olabileceği bazı kıstaslar belirlenmeye çalışılacaktır. Bu süreçte, bazı milliyetçi söylem biçimleri ve bunları 'kurduğu' iddia edilebilecek bazı entelektüellerin çalışmaları ele alınacaktır. Son olarak, ulus-kurucu metin kategorisine girebileceği düşünülen tarihsel metinlerle farklı milliyetçi söylem biçimleri arasındaki ilişki üzerinden, bu metinlerin çalışma prensipleri ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Kültürel Uyanış, Yazınsal Alan, Ulus-İnşası, Ulus-Kurucu Metin.

The Nation-Founding Text: An Outline on the Relationship Between Literary Field and Nationalism

Abstract

The role of intellectuals in the emergence of the 'nation' as a legitimate form of modern political organization has been widely discussed. Both constructivist and essentialist theories of nationalism have emphasized the unique contributions of certain figures in the construction or awakening of nations. These contributions are particularly significant during periods of 'cultural revival,' when nationalist discourse crystallizes and gives rise to an idealized vision of identity. Despite this emphasis, the literature lacks a theoretical model to analyze collectively and comparatively the influence of individual texts by nationalist intellectuals on nation formation. This study aims to address this gap by proposing the concept of the 'nation-founding text,' conceptualized as an ideal type in the Weberian sense, to concretize the relationship between the literary field, intellectual history, and nationalism. It investigates whether commonalities can be identified across different forms of nationalism, particularly in their formative or revival phases. While existing literature often categorizes nationalism as an ideology or social movement, this study approaches it as a discourse that enables individuals to interpret the world similarly, creating a shared sense of belonging. Unlike ideology, discourse is better understood as a structure that prioritizes the construction of knowledge and social order over offering a totalizing worldview, functioning as a generator of meaning and identity. This foundational nature of nationalism underscores the significance of intellectual contributions in shaping its discourse. Drawing on Foucault's concept of the 'author-function' and Bourdieu's notion of the 'field,' this study develops a theoretical framework to define 'nation-founding texts.' It analyzes how nationalist discourse operates as a performative act, shaping both collective identity and the political imaginaries of emerging nations. It also examines the extent to which intellectuals, through specific works, act as mediators of historical memory,

connecting past narratives to present aspirations. By exploring the interplay between historical texts, intellectual agency, and nationalist discourse, this study aims to establish criteria for identifying 'nation-founding texts.' Finally, operational principles these texts will be analyzed to understand their centrality in constructing national identity.

Keywords: Nationalism, Cultural Revival, Literary Field, Nation-Building, Nation-Founding Text.

Giriş

Milletlerin ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktıkları soruları, 20. yüzyılın ortalarında münhasır bir literatür görünümü kazanan milliyetçilik çalışmalarının temelini oluşturdu. Bu sorulara verilen cevaplar üzerinden teorik yaklaşımlar şekillendi. Ekonomik, kültürel, siyasal pek çok faktör, milletlerin 'doğuşunu', 'icadını', 'inşasını' ya da 'hayal' edilmesini açıklamak adına ileri sürüldü. Ernest Gellner'in (1983) *Nations and Nationalism* (Uluslar ve Ulusçuluk), Eric Hobsbawm'ın (2000) *The Invention of Tradition* (Geleneğin İcadı) ve Benedict Anderson'ın (2006) *Imagined Communities* (Hayali Cemaatler)'inin ilk kez yayımlandıkları 1983 yılından itibaren, 'modernist' teorilerin literatürdeki hâkimiyetleri, bir nevi *doxa* statüsüne erişti. Milletlerin yalnızca modern döneme has, yani Sanayi ve Fransız Devrimleri sonrası oluşan yeni konjonktürde mümkün aidiyet biçimleri olduklarını ileri süren modernistler, milliyetçiliği milletleri kuran iktidar pratikleri olarak ele aldılar.

Modernist-inşacı tezler, dünyanın farklı yerlerindeki milletlerin oluşumunu açıklarken tek bir büyük teorinin mevcudiyetini kanıtlamaya çalıştılar. Bunun doğal bir sonucu olarak farklı topluluklara ait yapısal özellikler çoğu zaman görmezden gelindi. Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi, Rönesans ve Reform gibi Batı'nın toplumsal-ekonomik gelişimine ait merhaleler, milletlerin oluşumu açısından temel kabul edildi. Bu, Batı'daki (daha doğrusu Kuzey Batı Avrupa'daki) millet oluşumlarını açıklamada belirli seviyede bir perspektif kazandırsa da aynı teorilerin farklı coğrafyalarda uygulanması pek çok sorunu beraberinde getirdi. Bir diğer önemli sorun, milletleri kimin 'tasarladığı' ya da 'kurduğu'ydu. Modernistler sıklıkla 'iktidar'dan bahsedip siyasal erkle organik ilişki içerisindeki entelektüeller üzerinde dursalar da bu meseleye doğrudan eğilen, 'milliyetçi entelektüel' tanımının altını dolduracak bir perspektifin eksikliği sıklıkla hissedildi. Anthony Smith'in (1998) etnosembolist yaklaşımını sergileyen orta ve geç dönem yazıları, modernist kuramcılarının bu açmazlarının eleştirisi üzerinden ortaya çıktı

(1998). ‘Perennialist’ olarak adlandırılabilir bir başka ekol, milletlerin modern öncesindeki köklerini gündeme getirerek modernlik olgusunun öznel karakterine vurgu yaptı (Gat, 2012).

Ana akım milliyetçilik çalışmaları, 2000’li yıllarda yoğun bir şekilde eleştirildi ve pek çok alternatif model tedavüle girdi. Bugün Gellner ve Hobsbawm gibi inşacı kuramcılara ya da Smith’e referans vermeden ya da onların anahtar kavramlarını kullanmadan alanla ilgili bir çalışma yürütmek hâlâ mümkün olmasa da farklı odak noktalarına eğilen çalışmalar, yeni bakış açıları mümkün kıldı. Temel mesele, ‘milletlerin nasıl ortaya çıktığı’ sorusu kilit önemini korudu; fakat mevcut revizyonlar neticesinde her topluluğun kendi tarihsel gelişimini geniş bir düzlemde ele alma gerekliliği (*longue durée*) ya da milliyetçiliklerin çalışmasında entelektüellerin rolü gibi meseleler, literatürde sıkça üzerinde durulan konular haline geldi. Bununla beraber entelektüellerin uluslaşma süreçlerindeki hususi rollerini ya da farklı uluslaşma tecrübelerinin kendi öznel gelişimleri üzerinden bazı örüntülerin çıkartılıp çıkartılamayacağını merkeze alan ortak bir kuramsal yaklaşımın eksikliği hâlâ hissedilmekte. Daha da ötesinde, milletleri ‘mümkün kılan’ entelektüellerin bu rolleri hemen herkes tarafından kabul edilse de bu süreçleri kuramsal bir şekilde ele alan, örneğin bu konudaki metinleri ortak bir model etrafında değerlendiren bir yaklaşım da bugüne kadar geliştirilmedi.

Erken dönem milliyetçilik kuramcılarında Elie Kedourie (1961), muhtemelen milliyetçiliğin kökenlerini düşünce akımlarında, dolayısıyla çeşitli entelektüellerin belli başlı metinleri temelinde araştırmayı öneren ilk isimlerden biriydi. Fichte ve Herder gibi Alman Romantikleri ile özellikle Kant’ın düşünceleri üzerinden fikrî bir güzergâh çizen Kedourie, milliyetçiliğin salt politik veçhelerinin ele alındığı bir dönemde, onun kültür ve yazın dünyasıyla ilişkisini gündeme getirmiş oluyordu. Çek sosyal bilimci Miroslav Hroch (1985), Avrupa’daki ‘ulusal uyanış’ın sosyal koşullarını incelediği çalışmasında, entelektüellerin rolünü ilk kez sistemli bir şekilde ele aldı. Hroch’un ‘A evresi’ adını verdiği süreç, milliyetçi hareketin altyapısını oluşturan entelektüellerin faaliyetlerine ve topluluğun kültürel dünyasında yaşanan bir ‘uyanış’ (Rönesans) faktörüne dayanıyordu. John Hutchinson (1994: 128) bu fikri daha da geliştirdi ve “milleti ortak bir kültür temelinde bir araya getirecek, tarihsel ya da sanatsal içerikleri tedavüle sokacak”, bir anlamda millet fikrini yaratacak toplumun eğitilmiş kesiminden bir grubu “mit-yapıcı entelektüel” (*myth-maker intellectual*) adıyla kavramsallaştırdı.¹ 1980’li yıllarda Kavramlar Tarihi alanı içerisinde çıkan Yeni-Tarihselcilik

ekolü de tarihsel araştırmalarda entelektüellerin ve edebiyat eserlerinin rolünü önceleyen alternatif bir perspektifi literatüre kazandırdı. Stephen Greenblatt'ın çalışmaları özelinde Yeni-Tarihselcilik, siyasal ve toplumsal tarihin önemli kırılma noktalarında yazınsal alanın etkisini sorunsallaştırdı.²

Yazınsal alan kavramsallaştırması, makalenin teorik çerçevesinin çizildiği bölümde detaylıca görülebileceği gibi, en temelde belli başlı metinlerin üretildiği, dolaşıma girdiği ve kurucu nitelikte etki kazandığı yapıyı ifade eder. Bu haliyle de edebiyattan, yani genellikle kurgu eserleri kapsayan metinler kanonundan farklı, sosyolojik bir analiz nesnesini oluşturur. Edebiyat, belirli estetik normlara göre değerlendirilebilecek bir metinler toplamıyken; yazınsal alan, bu metinlerin (ve daha önemlisi bu metinleri de yorumlayan teorik eserlerin) toplumsal düzende kazandığı anlam, konum ve kurucu niteliklerinin karşılaştırılabildiği bir düzlem olarak düşünülebilir. Dolayısıyla yazınsal alan tabirinin bu çalışmadaki kullanımı, daha çok estetik nitelikli kurgu eserleri ihtiva eden edebiyattan özellikle ayrı düşünülmelidir.

Bu çalışma; bahsedilen akademik literatürün ayak izlerini takip ederek, milliyetçilik ve yazınsal alan arasındaki ilişkiyi incelemeyi mümkün kılacak teorik bir taslak olarak düşünülmüştür. Önerilen 'Ulus-Kurucu Metin' tipi, belli başlı yazarlara ait bazı metinlerin, dahil oldukları toplulukların (daha önce yapılmayan bir tarzda) ulusal bir formda tahayyül edilmelerini sağlayacak belirleyici bir role sahip oldukları varsayımını kabul eder. Milli kimliği inşa edecek milliyetçi söylem biçiminin henüz oluşmadığı, entelektüeller tarafından fikrî temellerinin atıldığı, Hroch'un "A evresi" dediği süreçle ilişkili bu tarz metinler, uluslaşma pratiklerini anlamlandırmada yeni bir perspektif için mihenk noktası kabul edilebilir. Bu doğrultuda, öncelikle çeşitli milliyetçiliklere ait bu tarz metinlerin ve aralarındaki benzer 'çalışma' prensiplerinin tespit edilmesi, daha doğrusu metinlerin ve örüntülerin hangi kriterler etrafında değerlendirmeye konu edileceğinin sabitlenmesi gerekir. Ardından incelemeye dahil edilen metinler arasındaki farkların belirlenerek tasniflendirmede 'problemlî' görülen hususların ortaya koyulması, ortak bir metin tipinin sınırlarının çizilmesi söz konusu olur.

Çalışma, en temelde milliyetçiliğin A evresi yani kültürel uyanış aşamasıyla ilgilidir. Literatüre teklif edilen kurucu metin tipi, bu süreçte ortaya çıkar ve milliyetçiliğin 'nasıl çalışacağına' dair belirli kodların oluşmasını sağlar. Makalenin temel hipotezi; bu tarz metinlerin milliyetçi söylem biçimlerini doğrudan etkilediği ve bu bağlamda da hem milliyetçilikleri hem de milletleri 'kurucu' bir nitelikte olduğudur. Tabiatıyla bu, söz konusu metinlerin daha

sonra nasıl alımlandıkları, yani yazınsal alanın diğer metinleri ve doğrudan milliyetçiler tarafından kullanımlarıyla ilgili bir tartışmayı gerektirmektedir. Fakat bu, mevzubahis çalışmayı takiben yayınlanması planlanan ikinci bir makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sınırları; ulus-kurucu olarak adlandırılan metin tipinin kısıtları, kriterleri ve genel prensipleri üzerine bir tartışma yürüterek belirli örnek metinler üzerinden bunların sınanmasını içermektedir.

Çalışmada takip edilecek süreç, şu şekilde özetlenebilir:

- a. Milliyetçilik bir ideal kimlik tipi yaratıp hitap ettiği topluluğu bu (milli) kimlik doğrultusunda örgütlemeğe çalışır.
- b. Entelektüeller bu ideal tipin sınırlarını çizip tanımlarlar.
- c. Milli kimliği teorik düzlemde mümkün kılan bu faaliyetler, bazı metinlerin ‘kurucu’ nitelikleri vasıtasıyla şekillenir/ivmelenir/çalışır.

Bu noktada, önerilen modelin iç düzenini sağlayacak, bir anlamda işleyişinin belirli bir perspektif içerisinde değerlendirilmesini mümkün kılacak kuramsal araçlara ihtiyaç vardır. Mevzubahis araçların; ‘yazınsal alan’, ‘metinsellik’, ‘entelektüeller’ ve bu konseptler arasında bir nevi bağ görevi görebilecek, ‘söylem’ gibi kavramları kullanabilme gücüne sahip olmaları gerekir. Bu doğrultuda, çalışmada öncelikle ulus-kurucu metin tipini tasarlamayı mümkün kılacak kuramsal araçlar değerlendirilecektir. Pierre Bourdieu’nün “alan” kavramsallaştırması ve Michel Foucault’nun “söylemsellik kurucu yazar”ı gibi bazı araçlar üzerinden, söz konusu metin tipini düşünürken faydalanıp faydalanılamayacağı tartışılacaktır. Ardından, ele alınan kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde, ulus-kurucu metin tipi tanımlanacak, bu kategoride değerlendirilebilecek çalışmaları incelerken hangi kriterlerin kullanılacağı, ne tarz tasniflendirme problemleriyle karşılaşılacağı ve bu tarz metinlerin ‘çalışma prensipleri’ ortaya koyulacaktır. Son olarak, ulus-kurucu metin olarak değerlendirilebilecek çalışmaların bir listesi, künye bilgileriyle birlikte sunulacaktır.

Teorik Arka Plan: Yazınsal Alan ve Söylemsellik Kurucusu Yazar

Fransız kuramcı Pierre Bourdieu, ‘alan’ (*champ*) kavramını 1960’lı yıllardaki Marksizm-yapısalcılık tartışmaları ekseninde geliştirmiştir. “Çok boyutlu konumlar arasındaki nesnel ilişkiler ağı” ya da “faillerin bu konumlardaki pozisyonları” olarak tanımlanabilecek alan (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 97), Bourdieu (1990: 49) tarafından ilk olarak Weber’in din sosyolojisi analizinde kullanılmıştır. Ardından 1992’de yayımlanan *Les Règles de l’Art*’ta

(Sanatın Kuralları) ‘yazınsal alan’ kavramını merkeze almış ve “Fransız entelektüel dünyası ve sanat dünyası için, söz konusu kültürel dünyaları yöneten özgül çıkarlara dikkat çekecek bir araç” şeklinde kullanmıştır (Swartz, 1997: 118). Bourdieu, alanı her şeyden önce yapısalcı çözümleme pratiğine karşıt olarak, özellikle Althusserci ‘aygıt’ konseptinin deterministik karakterine, yani belirli olguların tarihsel ve eleştirel bir çözümlemesi yapılırken mutlak suretle yorumun dayandırıldığı ‘kötücül irade’ye karşı geliştirmiştir. Bu bakımdan alan, öznellik-nesnellik tartışmaları etrafında Bourdieu sosyolojisinin bir diğer önemli kavramı olan *habitus* ile birlikte düşünülmeli, faillerin pratiklerini belirleyen ‘yatkinlikler’ ve bu yatkinliklerin kurumsal bir çerçevede ele alınmasına imkân veren bir kavram olarak görülmelidir.³

Bourdieu (1993: 83), alanların kendilerine ait “değişmez yasalar”ı olduğunu söylerken, belirli bir alan içerisindeki iktidar mücadelesinden, *doxa* statüsüne ulaşacak denli güçlenip alandaki diğer faaliyetleri de etkileyecek bir güce sahip olma mücadelesinden bahseder. Yazınsal alan özelinde bu, hem ‘roman’ ya da ‘tarihsel araştırma’ gibi çeşitli alt-alanlar içerisindeki belirleyici bir ‘başlangıç’ noktası tayininde kullanılacak bir kritere hem de *doxayı* sabitleyen bu kurucu metinlerin, aynı alan içerisindeki diğer metinleri etkileme/yönlendirme güçlerine işaret eder. Bourdieu (2020: 334), yazınsal alandaki ‘yaratıcı yazar’ tipini, bu yönde bir etki gücüne sahip faillik tipi için kullanır. Tıpkı *habitus* ya da ‘sembolik sermaye’ gibi alan da “bir sorun karşısında nesnenin inşasının tekniklerini sağlayan”, bir ‘ilke’ ya da ‘örgütlenme modeli’ üzerinden eyleyicilerin pratiklerini temellendirmeyi sağlayan bir araçtır (Bourdieu, 2021: 399, 406).

O halde Bourdieu’nün kullandığı haliyle alan kavramı, yazınsal alan özelinde; ortak birtakım özelliklere sahip, aynı tematik çerçevede aynı belirleyici ilkelerin doğrultusundaki yazarlar ve onların ürettikleri metinleri ifade etmek için kullanılabilir. Hatta Bourdieu’yü takiben, belirli bir ‘ulusal yazın alanı’ndan ve bu alan içerisindeki ulusal yazar tipinden bahsetmek de mümkündür. Bizatihi Bourdieu’nün kendisi, bu yönde yapılacak karşılaştırmalı analizlerin ne kadar faydalı olacağını belirtir:

Farklı alanların (dinsel alan, bilimsel alan vb) her birini, gerçek anlamda bir özel durum gibi, bir başka deyişle öteki olası görünüş biçimleri arasında bir durum gibi ele alarak, dönemlere ve ulusal geleneklere bürüneceği farklı görünüşler altında incelemek, karşılaştırmalı yönetime tüm etkinliğini kazandıracaktır. (Bourdieu, 2020: 321)

Alan içerisindeki faillerin pratikleri –yazınsal alan düşünöldüğünde yazarların metinleri– söz konusu olduğunda Bourdieu’nün yaklaşımı genellikle ‘ilişkiselik’ bağlamında anlam kazanır: Alan içerisindeki eyleyiciler arasındaki ilişkiler ya da farklı alanlar arası ilişkiler gibi. Fakat yazınsal alandaki belirli bir yazarın belirli bir metnin yarattığı etki söz konusu olduğunda, ilişkiselikten öte daha spesifik ve sınırları belirli bir ‘yazar’ konseptine duyulan ihtiyaç belirginleşir. Bu noktada Foucault’nun (2014: 241) ‘söylemsellik kurucusu’ yazar tipine başvurmak, en azından iki açıdan problemli gözükabilir. Her şeyden önce Foucault’da ‘özne’ meselesi, bizim tekil örneğimizde metnin yaratıcısı olarak ‘yazar’ tipi, sorunlu bir kategoriye denk düşer. Foucault, kökenlerini Kartezyen felsefede ve Aydınlanma düşüncesinde bulan ‘aktif’ tarzda ‘bilen’ bir özne tipine karşı çıkar. Postyapısalcı yaklaşımların temelini oluşturan bu pozisyon doğrultusunda bilginin ya da pratiğin kaynağı özne değil, söylemdir (Foucault, 1980: 117). Bir başka deyişle öznenin ürettiği söylemden ziyade söylemin ürettiği özne ön plandadır. Fakat bu, Foucault’nun söylem mantığının bir tür ‘kurucu’ edim ya da faillik öngörmediği anlamına gelmez.⁴

Yazar Nedir? başlıklı konuşmasında Foucault, kendi söylem kuramı içerisinde sorunlu görönen ‘özne’ ya da ‘yazar’ kategorisiyle ilgili bir taslak geliştirir. ‘Söylemsellik kurucusu’ olarak isimlendirdiği özel bir yazar tipinden bahseden Foucault; belirli bir söylemselliğin oluşmasını mümkün kılan, bir metin üretmekten çok daha fazlasını yaparak, kurduğu söylem vasıtasıyla bu söylemin içerisinde yer alan pek çok metnin üretilmesini de sağlayan özel bir faillik kategorisinin sınırlarını çizerek.

Örneğin, aslında asla kendi metnin yazarından başkası olmayan bir roman yazarından çok farklı olarak” söylemsellik kurucusu yazar(lar): “Yalnızca kendi eserlerinin, kendi kitaplarının yazarları değillerdir. Daha fazla bir şey üretmişlerdir: Başka metinlerin oluşum imkânını ve kuralını da üretmişlerdir. (Foucault, 2014: 241)

Foucault-Bourdieu teorik senteziyle ilgili ikinci problem, bu ilk problemle doğrudan bağlantılıdır. ‘Söylemsellik kurucusu yazar’ gibi sofistike bir özne biçiminden bahsetse de Foucault’da yapıdan bağımsız bir özne tahayyülü, son tahlilde sorunlu olmaya devam eder. *Yazar Nedir?*’de Foucault, bir teorik girizgâhtan öte, derinleştirilmiş ve kuramın diğer alanlarıyla organik ilişkide bir faillik tipi oluşturamamıştır. Daha doğrusu bu, devamı olmayan bir giriş hüviyetinde kalmıştır. Zaten Bourdieu’nün alan kavramsallaştırmasının –ve hatta *habitusun*– temelindeki motivasyonlardan biri de yapısalcılık-özcülük arasında sıkışan özneye otonom bir pozisyon

kazandırmak gibi gözükür (Bourdieu, 2021: 405-406). O halde Bourdieucü alanın içerisine Foucaultcu söylemsellik kurucusunu yerleştirmek, çelişkili bir teorik pozisyon inşa etmek anlamına mı gelir? Söz konusu birlikteliğin teorik açıdan imkânsız olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur. Staf Callewaert'in (2006) çalışması, Bourdieucü 'pratik teori' yaklaşımın araçları olarak *habitus* ve alan gibi kavramların, Foucault'nun söylem konseptiyle birbirini tamamlayan yanlarının altını çizer. Bourdieu ile birçok ortak çalışması bulunan Loic Wacquant (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 94), iki düşünür arasında, özellikle "tarihsel süreksizlik" ve "kavramsal kategorilerin köksüzlükleri" gibi kilit meselelerde "pek çok paralellikler bulunduğu"nu söyler. Bridget Fowler (1997: 50, 92), Bourdieu'nün yaratıcı dehaya sahip 'sanatçı' tipiyle Foucaultcu 'yazar' kuramı arasındaki paralellikler üzerinde durur ve özellikle Foucault'nun kendi metinlerinde yer alan 'söylemsel alan' konseptinin mümkün kıldığı bağlantıdan söz eder.

Son kertede, Bourdieu'nün (2021: 400) 'alan'ı; "... aceleci bir şekilde monografiyle... tatmin olabilecek insanların varlığını teorik boyutta" konumlandırma gibi çok önemli bir işlevi yerine getirirken Foucaultcu 'söylemsellik kurucusu' yazar kategorisi, bu alanı bir 'söylemsel alan' şeklinde düşünmeyi mümkün kılar. Foucaultcu yazar, belirli bir yazınsal alan içerisinde –yani o alanın işleyiş mekanizmalarına tâbi– bir söylemsellik kurucusu olarak, tam da bu tanımının gerektirdiği şekilde, 'başka bir şeyler söylemeyi mümkün kılan' yeni bir alan üretir. Ulus-kurucu metin, böylece ulusal yazın alanının içerisinde yer alan fakat daha farklı bir alanı ('ulusal alan')⁵ yaratan, ontolojik düzlemde ulusun mevcudiyetini hazırlayan, onun kendine özgü koşullarının tartışılacağı bilimsel zemini hazırlayan özel bir metin türü olarak tanımlanabilir.

Ulus-Kurucu Metin Tipi ve Çalışma Prensipleri

Yazınsal alanın önde gelen bazı entelektüelleri, kabaca 19. yüzyıl ortalarından itibaren, içerisinden çıktıkları topluluğu yeni bir tarzda düşünme yönündeki faaliyetlerin öncülüğünü üstlendiler. Çeşitli etnik, dinî ya da mezhepsel grupların 'ulus' şeklinde düşünölmeleri ve tasarlanmaları, tabi ki salt tek bir yazarın belirleyici inisiyatifi sonucunda gerçekleşmedi. Ulus olarak adlandırılan yeni aidiyet kategorisi, bir anlamda Avrupa özelindeki sosyo-ekonomik değişimlerin sonucunda bir gereklilik olarak ortaya çıktı (Gellner, 1983: 53-54). Her özgül örnek, tabii olarak kendi koşullarınca farklı uluslaşma tecrübeleri yaşamıştır. Fakat bu farklı süreçleri, içerdikleri bazı örüntüleri takip ederek ortak bir anlatı içerisinde anlamlandırmak, sosyal bilimlerin en temel işlevlerinden birini oluşturur.⁶

Ulus-kurucu metin tipi; bir topluluğun ulus olarak tahayyül edilmesinde, bir anlamda onun teorik düzlemde taslağının çıkartılmasında öncü rol oynayan, böylece milliyetçi söylem biçimlerinin içerisinde doğduğu söylemsel bir alanı mümkün kılan, spesifik tarzda bir metin türünü ifade eder. Bu metinler, ulusu oluşturacak topluluğa bir köken anlayışı katar, bunu muhakkak suretle çağın ‘bilimsel’ gereklilikleri uyarınca meşru bir zemine yerleştirir, ulusu tanımlar/sınırlandırır ve ona bir gelecek projeksiyonu çizer. Bu anlamda ulus-kurucu metin kategorisi, Weberci anlamda bir ‘ideal tip’e denk düşer (Weber, 2019: 97-98). Bir ideal tip olarak işlevi, söz konusu konseptin çoğu durumunda ortak olan belirli unsurları vurgulamak ve daha da önemlisi bir hipotez hüviyeti kazanarak bilimsel anlamda sınanmasını mümkün kılmaktır.

Sınırlar ve Problemler

Ulus-kurucu metin kategorisine dahil edilebilecek metinler için kullanılabilecek kriterlere geçmeden önce, söz konusu tipolojinin barındırdığı bir dizi problem bertaraf edilmelidir. Burada; milliyetçiliklerin ya da uluslaşma süreçlerinin yapısal farklılıklarından kaynaklanan bir ‘tasniflendirme sorunu’, toplulukların uluslaşma zamanlarının farklılığından kaynaklanan bir ‘dönemlendirme sorunu’ ve metnin biçimsel yapısından doğan ‘tür sorunu’ olmak üzere, en azından üç problemlili meseleden söz edilebilir.

Tasniflendirme sorunu, milliyetçilik literatürü içerisindeki eski bir tartışmadan, farklı milliyetçi hareketleri ortak birtakım özellikleri göz önünde bulundurularak kategorilendirme girişiminden doğar. Umut Özkırımlı’nın (2013: 58) da belirttiği gibi tipoloji yaratma ihtiyacı, milliyetçilik literatüründeki ilk temalardan birini oluşturur. ‘Batılı-Doğulu’, ‘geleneksel-liberal’, ‘birleştirici-ayırıştırıcı’ ya da ‘etnik-teritoryal’ gibi milliyetçilik tipolojileri üzerinden farklı milliyetçilikler arasında ortak işleyiş prensipleri ya da kategorik kaideler tespit edilmeye çalışılır. Milliyetçi tahayyülü doğuran farklı ulusal alanlardaki metinler söz konusu olduğunda da bu farklı milliyetçilik türleri arasındaki ayrımlar önemlidir.

Her şeyden önce milliyetçilik, Avrupa’daki sosyo-ekonomik koşulların neticesinde Batı’da ortaya çıkmıştır ve bunun doğal bir sonucu olarak da ilk ulus-devletler de onu kurmaya çalışan ilk milliyetçi hareketler de Avrupa’da filizlenmiştir.⁷ ‘Batı tipi’ milliyetçilikler, kategorik olarak ilk milliyetçilikler gibi görünmektedir ve 20. yüzyılın yoğun kolonizasyon faaliyetleri neticesinde Avrupa dışı coğrafyalar, bu modeli ‘kopyalayarak’ modernleşme yoluna gitmişlerdir. Batı’daki ilk milliyetçilikler, uluslaşma pratiklerinin özgün yanları

ve kültürlerindeki farklı öğelerin etkisiyle, farklı tipte kimlik tahayyülleri geliştirmiştir. Rogers Brubaker'ın (1994) Fransa ve Almanya örnekleri üzerinden tartışmaya açtığı iki vatandaşlık türü, coğrafyanın ve öznel kriterlerin ağır bastığı ulusal kimliklerle (Fransız tipi) etnik-dilsel faktörlerin ve nesnel unsurların yoğunlukta olduğu ulusal kimlikleri (Alman tipi) karşılaştırma imkânı verir. Bu tipoloji, Smith'in (2001) "etnik" ve "teritoryal" kategorileriyle isimlendirdiği, etnik karakteri ağır basan –dil başta olmak üzere nesnel göstergeleri büyük oranda aynı, yekcins– milliyetçiliklerle daha çokkültürlü, bu nedenle de coğrafyanın birleştirici gücüne başvuran milliyetçilikler arasındaki ayırmda da gözlemlenebilir.

Fakat tüm bu milliyetçilik tipolojileri arasındaki farklar, çok temel bir varsayıma ya da daha doğrusu belirgin bir perspektife dayanır. Hepsi, milliyetçiliği bir ideoloji, toplumsal bir hareket olarak ele alırlar. Oysa "milliyetçilik, her şeyden önce bilincimize bir şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem" ve hayatı yorumlarken başvuru alan modern bir "görme... ve algılama biçimi" olarak da değerlendirilebilir (Özkırımlı, 2013: 14). Esasında postyapısalcılık sonrası sosyal bilimlerin alanında ve daha da özelde kültürel çalışmalar literatürü içerisinde, milliyetçiliğin bu tarzda alternatif bir okumasıyla ilgilenen çalışmalar oldukça yaygınlaşmıştır.⁸

Milliyetçiliğin bir ideoloji ya da toplumsal hareketten ziyade; modern siyasal iktidar biçimleri olarak ulus-devletlerin kendi (modern) tebaalarını yeni bir tarzda yorumlamak için başvurdukları söylem biçimi, bir dünya görüşü olarak yorumlanması, kimliklerin oluşturulduğu yapısal sürecin analizini mümkün kılar. Böylece milliyetçilik içerisindeki kategorilendirme sorunları mevcut önemini kaybeder, çünkü farklı dönemlerde farklı şekillerde de olsa her ulus-devlet kendi siyasal kimlik türünü bir şekilde kurgulamak ve topluluğa aşlamak zorundadır. Ulus-kurucu metin tipinin dahil olduğu 'A evresi' ya da ulusun teorik düzlemde tahayyül edildiği süreç, böylece *sine qua non* bir unsur olarak her uluslaşma pratiğinin art alanındaki bir faktör olarak yorumlanabilir.

Bu noktada farklı milliyetçilikler arasındaki tasnifleme probleminden öte, tasarlanan metin tipinin kendi içerisindeki tür problemi üzerinde durulabilir. Milletleri mümkün kılanlar ya da onun özgül mevcudiyetini tanımlayıp diğerleriyle arasındaki farkları, yani sınırlarını oluşturanlar, her şeyden önce entelektüellerdir. Ulus kurma pratiği, öncelikle entelektüel bir inisiyatif olarak başlar:

Kimlikleri ‘keşfeden’, dilleri araştırıp standartlaştıran, kimliklerle ilgili tarihleri kaleme alan, ilgili toprakların yerini tayin edecek yapıtları gün ışığına çıkaran ve böylece milletlerin zamandan münezzehe olduğunu ‘kanıtlayan’ kişiler entelektüellerdir. (Spencer ve Wollman, 2020: 139)

Her milliyetçi söylem biçimi, entelektüel bir ‘ritim’le dil, tarih, coğrafya gibi çeşitli kültürel gösterge tiplerinin yeni bir anlama gelecek şekilde yorumlanmasıyla ivmelenir ve bir anlamda ‘başlar’. Fakat bu süreçte yazınsal alanın diğer alt-alanlarındaki çeşitli üretimler de belirleyicidir. Edebî kurgular, özellikle geniş bir zamansal düzlemde birbirini doğrudan tanımayan fakat aynı olay örgüsü içerisinde bir şekilde bağlantılı bireylerin mevcudiyetine dayanan ‘roman’lar, aynı ulusal kimliği paylaşan insanlar arasındaki bağlantının bir anlamda parodisini oluşturur.⁹ 18. ve 19. yüzyılın Avrupalı romantik şiirleri de benzer bir işleve sahiptir. Milli mevcudiyete estetik katan ve renksiz, bilimsel bir tasarı olarak uluslaşma süreçlerini canlı kılan şiirler, ulusal kimliğin teoriden pratiğe geçişinde, bir anlamda icra edilmesinde doğrudan etkili olmuştur. İngiliz olmanın anlamını Shakespeare’in yazdıklarından ayrı düşünmek, Dante’nin *İlahi Komedya’sı* olmadan İtalyan kültürel birliğini varsaymak ya da Kavafis’in *Ithaca’sı* veya Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre’sini* hesaba katmadan Yunan ve Türk kimliklerinin oluşum süreçlerini incelemek mümkün değildir.

Roman ya da şiir gibi türlerdeki metinlerin uluslaşma süreçlerindeki rolleri oldukça büyük olsa da bunlar, belirli bir kültürel ve siyasal tahayyül neticesinde mümkün olan sınırlar içerisinde var olurlar, bu sınırları kendileri kurmazlar. Bazı durumlarda, bu sınırları çizen kurucu metinler, daha önceki önemli bir metni yeni bir tarzda, ulusal bir mevcudiyete temel oluşturacak şekilde yorumlayabilir ki ‘milli edebiyat’ kanonunun yapı taşları bu şekilde belirlenir. Dante, Shakespeare ve hatta Tacitus’un *Germania’sı*, 18. ve 19. yüzyıllarda ‘ulusal’ bir topluluğun geçmişte de zaten var olduğunu kanıtlamak adına ‘yeniden’ yazıldılar (Krebs, 2011: 10-19). Bu yeniden yazma ve yorumlama pratiğinin sınırları, prensipleri, metnin dahil olacağı kültürel yapının inşası, ulus-kurucu metnin üstlendiği bir ‘başlangıç’ edimiyle mümkün olur.

Son olarak, uluslaşma süreci ya da milliyetçiliğin kurucu bir söylem biçimi olarak ele alınması her ulus-devlet örneğinde karşılaşılabılır bir örüntü olarak öne çıkarılsa da ‘ayrılıkçı’ ve ‘birleştirici’ milliyetçilikler arasındaki farklardan, dolayısıyla bunları ‘kuran’ metinler arasındaki karakteristik ayrımlardan bahsedilmelidir. Bu fark önemlidir zira bazı yapısal özelliklerin farklılaşmasında doğrudan etkili olur. Ayrılıkçı bir milliyetçilik, her şeyden

önce reaktiftir ve içerisinde bulunduğu siyasal-kültürel yapıdan farklılaşmayı önceler. Bununla beraber içerisinde bulunduğu yapıdan derin izler de taşır. Örneğin Doğu Avrupa'daki Yahudi entelektüel çevrelerde şekillenen Yahudi kültürel uyanışı Haskala örneğinde, öncelikle 'asimilasyoncu' bir söylem benimsenmiş fakat zamanla proto-Siyonizm'e temel oluşturacak bir orijinal kimlik tahayyülü ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Yahudi kimliğinin 'Almanlık'la ilişkisi, oldukça önemli olmuştur. Yunan kültürel uyanışı, Arap Rönesansı (Nahda) ya da Kelt-İrlanda uyanışı gibi özgül örneklerin her biri, ayrılıkçı milliyetçi hareketlerin, ayrılmayı hedefledikleri siyasal-kültürel merkezle farklılaşmaya ne kadar önem verdiklerini gösterir. Fakat kültürel uyanış ve onun entelektüel bir çıktısı olarak kabul ettiğimiz ulus-kurucu metin tipi, yalnızca ayrılıkçı milliyetçiliklerde gözlemlenebilecek bir faktör değildir. Milliyetçiliğin cumhuriyetçilikle yakından bağlantılı olduğu Türk, Fransız, İtalyan ve kısmen Rus milliyetçilikleri, ayrılıkçı değil fakat 'devrimci' karakterli milliyetçilikler olarak kültürel uyanış evresi geçirmişlerdir.¹⁰

Kriterler

Ulus-kurucu metin olarak adlandırılan yazınsal kategoriye dahil edilebilecek metinlerin tespit edilmesi için, her şeyden önce milliyetçi söylemin ilk şekillendiği 'kültürel uyanış' ortamının belirlenmesi gerekir. Çoğu durumda, bu tarz fikrî hareketlerin sınırlarını net bir şekilde çizebilmek mümkün olmadığı için, kültürel uyanışın somut mevcudiyetinden ziyade entelektüel etkilerine odaklanmak gerekir. Hroch'un (1985: 25-31) gösterdiği üzere milliyetçi bir hareketin organizasyonu, her örnekte çok farklı özellikler gösterse de bunları ortak bir model etrafında anlamlandıracak tipolojiler bir ölçüde faydalıdır. Fakat bir grup entelektüelin, içinden çıktıkları ve hitap ettikleri topluluk üzerine düşünmeleri, akademik faaliyetlerde bulunmaları, bu topluluğu 'ulusal' bir tarzda tahayyül etmeleri ve sonraki 'aksiyon kuşağı'nı etkilemeleri, bir anlamda değişmez bir kuraldır.

Ulus-kurucu metinler, çoğu durumda bu kültürel uyanış evreleri içerisindeki isimler tarafından kaleme alınırlar. Heinrich Graetz'in *History of the Jews*'ı (Yahudilerin Tarihi), Constantine Paparrigopoulos'un *History of the Greek Nation*'ı (Yunan Ulusunun Tarihi) ya da Şemseddin Sami'nin *Arnavutluk* metinleri, bu tarz yapıtlardır. Fakat örneğin bir ulus-kurucu metin olarak düşünülmesi gereken, George Antonius'un 1938 yılında yayımlanan *The Arab Awakening*'i (Arap Uyanışı), kabaca 19. yüzyılda gerçekleştiği düşünülen Arap kültürel uyanışından çok sonra yazılmıştır. İzlanda tarih yazımının ve milliyetçiliğinin temel kurucu metni olarak değerlendirilebilecek Jon Jonsson Adils'in *Icelandic Homeland*'i (İzlanda Vatanı) da benzer şekilde,

19. yüzyılın ilk yarısında cereyan eden İzlanda kültürel uyanışından çok sonra kaleme alınmıştır. Bu noktada tüm ulus-kurucu metinler için takip edilebilecek ortak bir örüntü olarak, kültürel uyanıştan sonra dahi kaleme alınsa, söz konusu entelektüel faaliyeti, bir kültürel Rönesansı kabul eden ve tanımlayan bir söylemin varlığından söz edilebilir. Antonius (1938: 47-53), Nahda'yı derli toplu bir şekilde sınırlandırıp onun Arap kimliğinin şekillenişindeki rolünden bahsederken kültürel uyanışın öncü isimlerini, Butros el-Bustanî ya da İbrahim el-Yazicî gibi figürleri, bir anlamda kendi öncülü olarak sabitler. Graetz (1895: 381), Moses Mendelssohn'u "Yahudi ırkının uyanışı" koşullarını tesis eden kutsal bir figür olarak görür. Aynı şekilde Adils, İzlanda sagalarının modern döneme taşınmasında çok önemli bir rol oynayan ve Dan kimliğinden bağımsız, orijinal bir İzlandalık kimliği ve kültürü yaratılmasında başlangıç noktası kabul edilebilecek *Fjölnir* dergisinin bu kurucu niteliğinden bahseder (Halink, 2017: 470).¹¹

Bazı örneklerde, kültürel uyanış hareketi içerisindeki birkaç önemli metin aynı anda benzer bir kurucu edim niteliğinde bulunabilir. Alman milliyetçiliği için Fichte'nin *Addresses to the German Nation*'ı (Alman Ulusuna Sesleniş) ve Herder'in *Ideas for the Philosophy of History of Humanity*'si (İnsanlık Tarihi Felsefesi İçin Fikirler), İtalyan milliyetçiliği için Mazzini'nin bazı önemli yazılarıyla beraber Vincenzo Gioberti'nin ve Massimo d'Azeglio'nun kitapları böyledir. Aynı şekilde Türk milliyetçiliği söz konusu olduğunda, Yusuf Akçura'nın *Üç Tarz-ı Siyaset*'i ile Ziya Gökalp'in *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* metinleri de kurucu metin kategorisine girebilecek tarzda yapıtlardır. Yazınsal alan içerisindeki çeşitli metinler bir ilişkisellik düzleminde var olurlar ve dolayısıyla aralarındaki etkileşimler göz önünde bulundurularak incelenmeleri gerekir. Kültürel uyanış gibi spesifik bir döneme ait metinler arasındaki ilişki daha da belirgindir. Bu metinler çoğu durumda belirli bir söylemi paylaşırlar ya da birbirlerine karşı çıktıkları hususlar dahi olsa ortak bir 'kurucu' edimi sahiplenirler.

Ulus-kurucu metin örneklerinin belki de en belirgin özellikleri; hitap ettiği topluluğu 'ulus' olarak tanımlayan başlangıç anını sabitlemeleridir. Topluluğun dilini, tarihini ve coğrafyasını belirli bir perspektif üzerinden yorumlayan bu tarz metinler, tanımlayıp sınırlandırma faaliyetlerinde bulunurlar. Kültürel uyanış evresine ait entelektüel çalışmalar doğrultusunda mümkün olan 'bilimsel' bir sahada bu pratikler, ulusal topluluğun kültürünün düzenli bir örüntü içerisinde sunumunu ve daha da önemlisi, diğer uluslardan farkını ortaya koyar. Arnavut ulusal uyanışının öncü isimlerinden Şemsettin Sami Frasheri, 1899 tarihinde kaleme aldığı

ve Arnavut kimliği ile milliyetçiliğinin geleceğini tartıştığı metninde, “diğer Balkan ulusları” ile Arnavutlar arasındaki ayrım çizgisini dikkatle çekmeye çalışır (Elsie). Böylece Arnavutları, “dinleri ister Müslüman ister Katolik ya da Ortodoks olsun”, tüm farklılıklarından öte ortak bir dili konuşan, modern bir ulus olarak tanımlar. Macar ulusal kimliğinin 19. yüzyıldaki mevcudiyetini tarihsel olarak temellendiren en önemli isimlerden biri olarak Mihaly Horvath, meşhur *History of Hungary*’sinde ‘Macar ulusu’nu var eden tarihsel koşullar üzerinde durur. Onu diğerlerinden ayıran, modern bir ulus olarak mevcudiyetine anlam katan niteliklerden bahseden Horvath (2007: 61), Macarlığı “Hristiyan uygarlığının Balkanlardaki muhafızı” olmaya eşitler.

Tanımlama, sınırlandırma ve diğerlerinden ayırıştırma edimleri, ulus-kurucu metinlerin yazınsal alandaki belirleyici otoritelerinin, kurucu niteliklerinin en önemli göstergesidir. Bir ulusun diğerlerinden ayrı olduğu kategorilerden hangisinin öne çıkartılacağını ya da hangisinin ikinci planda kalacağını belirlemek, o ulusa ait kültürel kompozisyonun karakteristik yapısının ne olacağına karar vermek anlamına gelir. Ulus-kurucu metinler bu sebeple ‘başka bir şey söylemeyi mümkün kılan’ yeni bir alanı, ‘söylemsel bir sahayı’ mümkün kılan güçlü metinlerdir.

Ulus-kurucu metinlerin birdiğertemel özelliği, ulusal topluluğun ‘köken’inden bahsetmeleridir. Her milliyetçi söylem biçimi, ulusal topluluğun modern mevcudiyetini geçmiş döneme dek dayandırmak, onu tarihsel bir aidiyet kategorisi olarak meşrulaştırmak ister. Milletler modern fenomenlerdir fakat modern öncesinde de var olduklarına ilişkin güçlü bir inanç olmaksızın herhangi bir millete mensup olmanın ‘kadim’ ve ‘özel’ hissettirmesi mümkün değildir. Dolayısıyla resmi tarih yazım kanonu içerisinde yer alan metinler, ulusal mevcudiyetin geçmişteki daha yüksek, ‘Altın Çağ’ olarak adlandırılan bir formuyla devamlılık ilişkisi kurarlar (Armstrong, 1982: 16). ‘Uyanış’ metaforu, zaten mevcut olan bir şeyin yeniden ihyasını, dirilttilmesini ifade ettiğinden ulusal topluluğun kültürel uyanışı, tarihsel bir köken imasını kazanmış olur. Ulus-kurucu metinlerin bu noktadaki işlevi, topluluğun ‘köken’ine ilişkin yapılan bilimsel çalışmaları toparlayıp sabitlemesi ve kesin bir kaniya varmasında gizlidir.

Siyonizm’in tarihsel tahayyülünün ve İsrail ulusal kimliğinin şekillenişinde en etkili metinlerden biri olan Graetz’in *Yahudilerin Tarihi*’nin ilk cildinin önemli bir kısmı, köken meselesine ayrılmıştır. Neticede İsrailoğullarının, “diğer ulusların hiçbirine benzemeyen”, kendilerine has bir gelişim evresine sahip olduğu ve “başlangıçtaki on iki dağınık kabileden” zamanla tek

bir ulusa evrildikleri söylenir (Graetz, 1981: 25). Gökalp, *Türk Uygarlığı Tarihi*'nde ele aldığı 'Türklerin Kökeni' meselesinde, onu diğer soylarla (Moğol veya Ural-Altay) irtibatlı gösteren Şarkiyatçıların çalışmalarına şiddetle karşı çıkar. Gökalp'e (1991: 16) göre "Türkler kendi başlarına bir soydurlar". Antonius (1938: 18), "Arap" teriminin ırkî anlamda Yemen'deki kökenlerinden bahsetmekle beraber, "Arap ulusu"nun bu coğrafyadan çok daha geniş, "cesur ve kahramanlıklarla" dolu bir medeniyetin son merhalesi olarak görülebileceğini söyler. Paparrigopoulos (2007: 77), modern Yunan ulusunun kökeninin "antik Helen ırkı"na dayandığını iddia ederken, mensubu olduğu topluluğa hem kadim bir geçmiş hem de diğer muadil uluslar karşısında fikrî ve siyasi bir üstünlük iddiası katmış olur.

Köken vurgusu ve 'Altın Çağ' nostaljisi, ulus-kurucu metinlerin tamamında görülebilecek belirleyici bir kriterdir. Ulusların kültürel uyanışları, en temelde 19. yüzyıl Avrupası'nı etkisi altında bulunduran Aydınlanma idealine ve bu çevrelerde filizlenen bilimsel bir ırkçılık fikrine dayandığından, soy meselesinin etnik bir perspektifte yorumlanması normaldir. Aydınlanma fikrinin bir diğer çıktısı olarak seküler düşünce de kültürel uyanışın belirleyici bir tonunu oluşturur. Ulus-kurucu metinler, ulusal topluluğu her türlü farklı dinî ya da mezhepsel aidiyetin ötesinde, ortak bir üst kategori olarak tanımlarlar. Millet fikri, milliyetçi düşünce prensibinin 19. yüzyıldaki Aydınlanmacı temelleri hasebiyle seküler bir ideali ifade eder. Bir millete mensup olmak, belirli bir dili konuşmak veya belirli bir zihinsel düşünce kalıbını, kültürel göstergeler sistemini kabul etmek anlamına gelir. Din ya da mezhepsel aidiyet, bu birliğin harcını tehdit eden, modern öncesi bir kategoridir. Milli aidiyet, herhangi bir dine inanmayı gerektirmez ya da herhangi bir dine mensup olmak, kategorik olarak bireyi milli kimlik sınırları dışarısına itmez. Bu modern-seküler düşünce teatisi, milliyetçiliğin ve onu yapılandıran kültürel uyanış evresinin en temel özelliklerinden biridir. Hatta daha belirgin bir örüntü olarak, ulus-kurucu metinlerin çoğu, dini söz konusu topluluğun tarihsel serencamı içerisinde bir merhale olarak görür.

Gökalp'in (2010: 54) "bugün kavmiyet duygusunun mezhep ayrılığını kaldırmaya muvaffak olduğunu görmüyor musunuz?" sözü ya da Akçura'nın (2014: 34) "İslam mümin olan kimselerin cinsiyet [ırk, Ç.N] ve milliyetlerini bitirir" lafzı, Türk milliyetçiliğinin iki önemli kurucu babasının meseleye bakışını gösterir. Dinin her ulusal kimlikte ve dolayısıyla bu kimliği inşa etmeyi hedefleyen milliyetçi söylem nezdinde oynadığı rol kendine özgüdür. Kaldı ki ulus-kurucu metinler de dinin toplumsal hayatta oynadığı rolü reddetmez ya da bunu mutlak suretle 'olumsuz' olarak görmez. Yalnızca

hiyerarşide ulusal mensubiyeti, dinî sadakatin de içerisinde olduğu tüm modern öncesi aidiyetlerin önüne yerleştirir. Dinin etnik ve coğrafi aidiyetle fazlasıyla iç içe geçtiği Ortadoğu milliyetçiliklerinin kurucu metinlerinde dahi ulusal kimliğin bağlayıcılığının, dinî sadakatten önce geldiği görülür. Antonius, *Arap Uyanışı*’nda “Araplaştırma” ve “İslamlaştırma” arasındaki farka dikkat çekerken, etnik Arap kimliğini Müslümanlıktan özenle ayırır:

Arap sözcüğü... yalnızca Arabistan Yarımadası’ndaki göçebeleri ifade etmez. O, artık giderek daha geniş bir Arap dünyasının vatandaşı anlamında... Arap adetlerini ve geleneklerini benimsemiş... anadili Arapça olanları ifade eder... Terim, Müslümanları olduğu kadar Hristiyanları da kapsar. (Antonius, 1938: 18)

Graetz’in *Yahudilerin Tarihi* eseri, Yahudi tarihinin modern ve seküler anlamda etnik bir perspektiften yorumlanmasının ilk örneğidir ki metnin ‘kurucu’ niteliği de büyük oranda bundan kaynaklanır. Gerçi Graetz, Yahudilerin ‘istisnai’ karakterinden bahsederken, dinin, ırkî niteliklerin asırlar boyu korunmasındaki özel rolüne atıfta bulunur. Fakat ‘Yahudi halkı’nın tarihsel kökeni söz konusu olduğunda, bunun etnik ve ulusal bir çerçevede ele alındığı kaçınılmazdır (Sand, 2009: 80-81).

Ulus-kurucu metin kategorisine girebilecek çalışmaları tespit etmek adına kullanılacak kriterleri özetlemek gerekirse;

- Hitap ettiği topluluğu ‘ulus’ olarak tanımlar. Dilini, tarihini, coğrafyasını tanımlayıp/sınırlandırıp/sabitler.
- Ulusal topluluğa tarih öncesi dönemden kutsal bir ‘köken’ atfeder.
- Daha önceki yüksek bir dönemi, ‘Altın Çağ’ı kutsar.
- Kültürel bir Rönesans fikrini ileri sürer ve bundan, ‘Altın Çağ’a dönüşü sağlayacak, ulusun ‘uyanış’ını mümkün kılacak bir faktör olarak bahseder. Bununla bağlantılı olarak, önceki bir ismi ya da eseri kendisine temel kabul eder, yüceltir. Aynı şekilde entelektüel mirasını devam ettiren bir ardılı olur.
- Dini, topluluğun tarihsel serencamında bir merhale olarak görür.

Ulus-Kurucu Metin Örnekleri

Ulus-kurucu kategorisine girecek metinleri belirlemek için başvurulacak kriterler, şüphesiz ki tartışmaya açıktır. Sıralanan niteliklerin her ulus-kurucu metin için geçerli olup olmaması bir yana, farklı kriterlerin mevcudiyeti meselesi de gündeme gelebilir. Çalışma boyunca sıklıkla referans verilen ve ileri sürülen kategoriye girdiği iddia edilen metinlere eklenebilecek

çalışmaların yanında, farklı milliyetçiliklere ait ‘kurucu’ metinlerin varlığı da tartışılabilir. Esasında bu çalışmanın asıl amacı da böyle bir tartışma ortamını mümkün kılacak bir girizgâh ortaya koymaktır. Bu noktada, çalışmada bahsedilen metinlerin bir tablo içerisinde sunulması planlanmıştır.

Aşağıda yer alan tablo, bu makalede değinilen ve teklif edilen metin tipine ait prensiplerin tartışıldığı çalışmaları göstermektedir. Yayımlandıkları tarihlere göre kronolojik olarak listelenen çalışmalar, esasında söz konusu milliyetçiliklerin teşekkül tarihleri hakkında da fikir vermektedir. Fakat fazlasıyla netameli bir konu olarak, milletlerin ya da milliyetçiliklerin ‘yaşı’ meselesi, bu çalışmanın çözüm aradığı sorunlardan biri değildir. Çalışmada incelenen metinler, söz konusu milliyetçiliklerin ‘tasarlandıkları’ ve bir anlamda teorik harçlarının atıldıkları dönemlerde veya (Antonius örneğinde olduğu üzere) bu kültürel uyanış evrelerini meşrulaştırıp tanımlayan süreçlerde kaleme alınmışlardır. Fakat bu, yine de bu milliyetçiliklerin tarihlendirmelerini kesin bir yargıya bağlamayı mümkün kılmaz. Herder ve Fichte’nin metinleri, tarihsel olarak Alman ulusal ve siyasal birliğinin kazanıldığı 19. yüzyıl ortalarını gerçekten de önceler. Graetz’in yapıtı, ilk Siyonist örgütlenmelerden önce, Yahudi milliyetçiliğinin temel sınırlarını çizen bir metindir fakat Haskala’dan yani Yahudi kültürel uyanışından oldukça sonraki bir döneme aittir. Öte yandan Paparrigopoulos’un, Adils’in ya da Antonius’un metinleri ulusal bilincin oluşmasının ardından kaleme alınmış, hatta Arap milliyetçiliği örneğini dışarıda bırakırsak, siyasal egemenliğin sağlandığı daha sonraki yıllarda keleme alınmıştır. Dolayısıyla kurucu metinlerin, milliyetçiliğin B ve C evreleriyle olan ilişkisi, her özgül örnekte ayrıca incelenmeyi gerektirir.

Bu makale kapsamında kurucu bir nitelik atfedilen metinler, tabiatıyla hem yazıldıkları döneme ait politik ve kültürel gelişmelerden etkilenmiş hem de tanımladıkları ve sınırlarını çektikleri milletlerin daha sonraki dönemlerdeki tahayyül süreçlerini derinden etkilemişlerdir. Daha önce de bahsedildiği üzere, ulus-kurucu metinlerin, milliyetçiliklerin ilk örgütlenme ve ardından gelen mücadele dönemlerindeki belirgin rolleri ya da nasıl alımlandıkları meselesi, bir başka çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Fakat yazıldıkları dönemdeki koşullar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada bahsedilen ulus-kurucu metinlerin tamamının, hitap ettikleri ulusal topluluğun geleceğiyle ilgili belirsizliklerin bulunduğu bir konjonktürde kaleme alındıkları görülür.

Herder ile Fichte'nin metinleri, dil temelli Almanlık bilincinin kültürel olarak ciddi ciddi tartışıldığı ve bunun, mevcut siyasal birimler üstü, yekpare bir Alman ulusal-siyasal kimliğinin tahayyülünde kullanılabileceği bir entelektüel ortamda vücuda geldi. Bu fikir ve ideal, henüz daha 19. yüzyıl bitmeden Prusya tarafından hayata geçirildi. Graetz *Yahudilerin Tarihi*'ni yazdığında, Avrupa'da anti-Semitizm' entelektüel bir şiar haline gelmişti ve Yahudiliğin tanımlanması meselesi, özellikle Avrupa'daki Yahudi aydınlar için hayati bir mesele görünümündeydi. Horvath'ın Macar, Şemsettin Sami'nin Arnavut ve Gökalp ile Akçura'nın Türk ulusal kimliklerini yorumlayış biçimleri, çokuluslu imparatorluklar içerisindeki halkların nasıl bir gelecek izleyebileceklerine dair aktif tartışmaların doğrudan bir parçasıydı. Hepsisi de hitap ettikleri toplulukların birer ulus olarak kendi siyasal birimlerine sahip olmaları gerektiğini göstermek adına tarihsel, kültürel ya da coğrafi birtakım sınırlar çizmeye çalışmaktaydı. Aslında Adils'in metni de benzer bir ortamda doğmuştu. İzlanda'nın Danimarka'dan ayrılması ve kendi orijinal kimliğine dayanan bir siyasal yapıya kavuşması gerekliliğini ifade eden yapıt, gerçekten de bu konuyla ilgili kolonyal düzenlemelerin tartışıldığı bir dönemde yayımlandı. Paparrigopoulos ile Antonius'un metinleri, Yunanlar ve Arapların Osmanlı'dan ayrıldıkları, kendi ulusal-siyasal birimlerine sahip oldukları 'savaş-sonrası' dönemlere aitlerdi fakat farklı tartışmaların parçasıydılar. *Yunan Ulusunun Tarihi*, bağımsızlığın kazanıldığı ancak yeni ulus-devletin tarihsel tezinin, bir başka deyişle ait olduğu kültürel mirasın tespitiyle alakalıydı. Yunan ulusunun Batılılığı-Doğululuğu, emperyal geçmişle sürekliliği (hem Bizans hem Osmanlı geçmişleri) ve özellikle Kilise'nin ulusal kimlikle irtibatı gibi meseleler, çalışmanın doğrudan konusunu oluştuyordu. *Arap Uyanışı* ise I. Dünya Savaşı sonrası konjonktürde Arapların içerisine düştüğü derin buhranla alakalıydı. Antonius'un bayraktarlığını yaptığı görüş –etnik Arap milliyetçiliği ideali–, savaşın kazanılmış olmasına rağmen birleşik Arap coğrafyasının, manda devleti şeklinde pek çok farklı ulus-devlete bölünmesinden Avrupalı güçleri sorumlu tutuyordu. Dolayısıyla tartışmaların odak noktası, Arapların nasıl birleşebileceği üzerineydi.

Tablo. 1: Ulus-Kurucu Metin Örnekleri

Yazar	Metin	Yayın Tarihi	Milliyetçilik
Johann Herder	Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit (İnsanlık Felsefesi Tarihi Üzerine Fikirler)	1784-1791	Alman
Johann Fichte	Reden an die deutsche Nation (Alman Ulusuna Sesleniş)	1806	Alman
Heinrich Graetz	Geschichte der Juden (Yahudilerin Tarihi)	1853-1870	Yahudi
Constantine Paparrigopoulos	Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Yunan Ulusunun Tarihi)	1860-1877	Yunan
Mihaly Horvath	A magyarok története (Macarların Tarihi)	1870-1873	Macar
Şemsettin Sami Frasheri	Shqipëria ç'ka qënë, ç'është eç'do të bëhet? (Arnavutluk: Neydi, Ne Olacak?)	1899	Arnavut
Jon Jonsson Adils	Íslenzkt Þjóðerni (İzlanda Vatani)	1903	İzlanda
Yusuf Akçura	Üç Tarz-ı Siyaset	1904	Türk
Ziya Gökalp	Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak	1918	Türk
George Antonius	The Arab Awakening (Arap Uyanışı)	1938	Arap

Sonuç

Bu çalışmada önerilen metin kategorisi, her şeyden önce milliyetçiliğin ideolojiden ziyade kültürel bir fenomen olarak kabul edilmesine dayanır. Bu bağlamda milliyetçilik; milli kimliği mümkün kılan ve onun sınırlarını çizen milli kültürün yapılandırılması, inşası ve kodifiye edilmesi süreçlerini kapsayan bir pratik olarak ele alınır. Milliyetçiliğin A evresi ya da kültürel uyanış merhalesi olarak adlandırılan ve entelektüellerin çalışmalarıyla şekillenen bu süreç, farklı milliyetçilikleri ortak bir örüntü doğrultusunda analiz etmek için temel kabul edilebilir. Her milliyetçilik kendine has koşullarda farklı gelişim süreçleri akabinde ortaya çıksa da modern dönemin milliyetçi hareketlerinin tamamı, öncelikle 'milli kültür'lerinin yeniden ihyası fikri etrafında ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde her kültürel uyanış evresi,

milliyetçi ideali somutlaştıran, milli kültürü ve kimliği modern bir tarzda yorumlayan ‘kurucu’ bir metin etrafında analiz edilebilir.

Ulus-kurucu metin, milliyetçiliğin yazınsal alanla olan ilişkisini açıklayabilmek ve milliyetçi söylemin kristalize oluş sürecine, fikirler tarihi ya da entelektüel tarih alanından bakabilmek adına oldukça verimli bir kavramsallaştırma olabilir. Teorik açıdan bakıldığında; Foucault’nun ‘söylemsellik kurucusu yazar’ tipi ve Bourdieu’nün ‘alan’ konseptleri vasıtasıyla sınırları çizilebilecek bu metin kategorisi, ulusal kimliklerin tahayyülünde ortak bir çalışma prensibi olduğunu varsayar. Milliyetçilikler ve milletler, modern dönem içerisinde kültürel olarak ‘inşa edilebilir’ fenomenler olarak ele alındıklarında, bu inşa faaliyetinin fikrî dayanaklarına odaklanmak mümkün olur. Bununla beraber söz konusu kavramsallaştırma, milliyetçi söylem biçimleri arasındaki farklılıkları görmezden gelmez. Tersine, ortak bir yapı içerisinde farklı milliyetçiliklerin ayırt edici yönleri daha belirgin bir şekilde incelenebilir.

Neticede bu çalışma, bir kavramın nesnel sınırlarını belirlemeye yönelik taslak hüviyetindedir. Dolayısıyla eleştiriye, katkıya ve yanlışlanmaya açık, hatta geliştirilmesi adına bunlara bir anlamda ‘muhtaç’ bir metin olarak ele alınmalıdır. Çalışmada ele alınan metinler, spesifik nitelikleri doğrultusunda daha ayrıntılı bir şekilde karşılaştırılabilir ve bu tartışmaya farklı milliyetçiliklere ait yeni metinler de dahil edilebilir. Milliyetçilikleri, yazınsal alanın kurucu niteliğini merkeze alarak, karşılaştırmalı bir perspektifle analiz etmeye yönelik alternatif bir bakış açısı, belirli sabitler etrafında kısır bir döngüye girmiş gibi görünen teorik tartışmalara yeni çözümler getirebilir. Üstelik bu, yalnızca siyaset bilimi yahut milliyetçilik çalışmaları literatürünü değil, kültürel çalışmalar alanını da ilgilendiren disiplinler arası bir yaklaşımı da mümkün kılar.

Sonnotlar

1- Milliyetçilik literatüründe entelektüellerin rolüne ilişkin çalışmalar, özellikle son yıllarda güçlü bir artış gösterdi ve bu mesele, tabiatıyla daha çok inşacı kuramcılarının ilgisini çekti. Thiesse’nin (2021) ve Leerssen’in (2006) metinleri, Avrupa’daki uluslaşma süreçlerinde entelektüellerin rolüne odaklanan çalışmalardır, Khalidi’nin (2009) çalışmasının üçüncü bölümü, modern Filistin kimliğinin tahayyülünde Filistinli entelektüellerin oynadığı role ayrılmıştır. Anderson’ın (1998) çalışmasıysa, *Hayali Cemaatler*’deki teorik tartışmanın sınırlarını Latin Amerika ve Güneydoğu Asya’ya doğru genişletirken bu bağlamda entelektüel katkının altını da çizer.

2- Yeni-Tarihselciler genellikle Rönesans çalışmaları ve Avrupa edebiyatının öne çıkan figürleri (Shakespeare gibi) üzerine odaklandılar. Milliyetçilik ve yazınsal alan ya da entelektüeller arasındaki ilişki meselesi, Yeni-Tarihselcilik özelinde neredeyse hiç değinilmemiş konular olarak kaldı. Greenblatt üzerine derlemesinde Michael Payne (2005), Yeni-Tarihselciliğin ana temalarını ortaya koyar.

3- Bourdieu'nün habitus kavramsallaştırmasının milliyetçilik çalışmaları içerisinde kullanımıyla ilgili teorik bir çalışma, bu makalenin yazarı tarafından 2020 yılında yayımlandı. Bkz. (Danış, 2020).

4- Bu konuya dikkat çeken isimlerden biri de Edward Said'dir. *Magnum opus*'unun girişinde (2017: 32), Foucaultcu söylem konseptini çalışmasının temeline koyduğunu belirtirken "... Foucault'dan farklı olarak, tekil yazarların Şarkiyatçılık gibi bir söylemsel biçimlenmeyi yaratan, anonim bir ortaklaşa metinler bütününe vurdukları damganın önemli olduğunu düşünüyorum" der. Said gerçekten de Foucaultcu söylem mantığını kendi kuramının merkezine yerleştirse de bu alımlama süreci, başta söylemsellik kurucusu yazar tipinin hatalı kullanımı olmak üzere, teorik pek çok hatayı ihtiva eder. Bununla ilgili bkz. (Danış, 2024: 40-45).

5- Bourdieu'nün alan konsepti, 'ulusal' bir alanı, yani ulusu oluşturan bireyselliklerin dahil oldukları işleyiş mekanizmasını, bu konumdaki iktidar mücadelelerini ve aralarındaki ilişkiselliği vurgulamak adına da kullanılabilir. Bu konuda Marc Helbling'in (2007) gayet doyurucu çalışmasının yanında Philip Gorski'nin (2015, s. 335) teorik denemesinden bahsedilebilir.

6- Uluslaşma süreçlerini belirli metinler, kavramlar tarihi ya da entelektüel tarih açısından değerlendiren ve burada öne sürülen kavramsallaştırma girişimine temel oluşturan pek çok yetkin çalışma vardır. Burada bu metinlerin tamamına atıfta bulunmak mümkün olmasa da Balazs Trencsenyi ve Michal Kopecek'in öncülüğünü üstlendikleri bir grup akademisyen tarafından yürütülen *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe* projesinden bahsetmek gerekir. Doğu Avrupa'daki ulus-inşa süreçlerini etkileyen birincil kaynakları sistemli bir şekilde analiz eden bu araştırmanın sonuçları, altı cilt halinde yayımlandı. Menno Spierig'in (1999) editörlüğünü üstlendiği çalışma da daha geniş bir alanda, benzer bir amaca sahipti. Stefan Berger, Christoph Conrad ve Guy Marchal'ın yürüttükleri ve çıktılarını sekiz ciltlik bir dizide sundukları *Writing the Nation* projesiye, bu süreçteki tarihyazım faaliyetlerini sistematik şekilde inceledi.

7- Anderson (2006) gibi bu konuda aksini düşünen kuramcılar da yok değildir fakat milliyetçiliğin tarihçelendirilmesi meselesi, en az onu tanımlarken kullanılan kavram setlerinin ve teorilerin tutarlılığı kadar sorunlu bir konuyu oluşturur. Milliyetçiliğin ilk kez nerede ortaya çıktığı sorunu bir yana, ulus-devletlerin Avrupa'daki sosyo-ekonomik koşulların bir sonucu olarak ilk kez Batı'da görünür oldukları kesindir.

8- Michael Billig (2004), Craig Calhoun (1997) ve Brubaker'ın (1996) çalışmalarına ek olarak, hususi bir şekilde 'söylem' ve 'anlatı' konseptleri çerçevesinde milliyetçiliği ele alan metinler de –Homi Bhabha'nın (2000) ve Stuart Hall'un (1992) çalışmaları gibi– bu literatüre dahil edilebilir.

9- Roman ile ulusal bireyin tahayyül edilmesi arasındaki ilişkiye dikkat çeken en önemli isimlerden biri Anderson'dır (Anderson, 2006: 25-32). Anderson'a göre, 18. yüzyılda Avrupa'da popülerleşen roman ve gazete, muhayyel tarzda bir cemaatin temsili için gerekli teknik koşulları sağlayan, modern bir aidiyet biçiminin ihtiyaç duyacağı zaman-mekân algısını oluşturan başlıca faktörlerdi.

10- Esasında kültürel uyanış konseptini teorik düzeyde inceleyen Hroch (1985) ve Hutchinson (1987) gibi isimler, bunu genellikle "dominant olmayan etnik gruplar" bağlamında ele almışlardır. Hâkim siyasal-kültürel yapıların uluslaşma süreçlerini 'uyanış' ya da 'diriliş' temaları etrafında incelemek, paradoksal görülebilir. Fakat ulusal uyanış hareketleri, İngiliz, Fransız, Rus ya da Türk milliyetçilikleri için de benzer bir işlevde çalışır. Anderson'ın (2006) "hanedan ilkesinin kırılması" olarak adlandırdığı, sadakatin merkezî dayanağının değişmesi fikri ya da Hobsbawm'ın (2000) "gelenek icadı" yoluyla açıkladığı aidiyet bildiren göstergelerin kurumsallaşması süreçleri, yalnızca ayrılıkçı milliyetçiliklerde gözlemlenmez. Bu, milliyetçiliğin bir ideoloji değil fakat bir söylem biçimi olarak ele alınmasıyla alakalıdır ve ulusal kültürün 'uyanışı', despotik ya da monarşik bir iktidar karşısında, topluluğu ulusal bir tarzda idealize etme şeklinde de gerçekleşebilir. Fransız, Rus ve Türk milliyetçilikleri, hâkim yönetici mekanizma kendi uyruklarından olsa da bir 'uyanış' fikri etrafında şekillenen devrimler neticesinde kurumsallaşmıştır. İngiltere örneği, monarşinin sembolik meşruiyetinin ulusal kimliği tanımlamadaki özel rolü itibarıyla istisnai bir karakterde gözükmektedir.

11- Anthony Smith ve onu takiben etnosembolistlerin pek çoğu, modern ulusların inşası sürecinde "geçmişteki etnik çekirdeğe ait" mitlerin ve onları derleyen entelektüel çevrelerin önemine değinirler. Bu noktada Smith'in (1998: 190-193) vurguladığı "ethnie-ulus devamlılığı" meselesine temkinli yaklaşmak kaydıyla, çeşitli milliyetçi entelektüellerin ve özellikle tarihçilerin bu süreçteki rollerine odaklanan çalışmalara birkaç örnek için bkz. (Smith, 1999: 29-57; Smith, 2009: 200-205).

Kaynakça

Akçura Y (2014). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Anderson B (1998). *The Spectre of Comparisons: Nationalism, Southeast Asia and the World*. New York: Verso.

Anderson B (2006). *Imagined Communities*. New York: Verso.

Antonius G (1938). *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*. New York: J.B. Lippincott Company.

Armstrong J (1982). *Nations before Nationalism*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Bhabha H (2000). *Nation and Narration*. London: Routledge.

Billig M (2004). *Banal Nationalism*. London: SAGE.

Bourdieu P (1990). *In Other Words*. Çev. M Adamson. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu P ve Wacquant L (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: University of Chicago Press.

Bourdieu P (1993). *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu P (2020). *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. Çev. N K Sevil. İstanbul: Alfa Yayınları.

Bourdieu P (2021). *Genel Sosyoloji: Collège de France Dersleri (1981-1983)*. Çev. Z Emirosmanoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları.

Brubaker R (1994). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. London: Harvard University Press.

Brubaker R (1996). *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Calhoun C (1997). *Nationalism*. Buckingham: Open University Press.

Callewaert S (2006). Bourdieu, Critic of Foucault: The Case of Empirical Social Science against Double-Game Philosophy. *Theory, Culture & Society*, 23(6), 73-98.

Danış M F (2020). Bourdieücü Bir Milliyetçilik Kuramı İçin Başlangıç: Literatürün Eleştirisi ve Temel Varsayımlar. *Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 19-64.

Danış M F (2024). *Fenike Miti ve Fenikecilik: Lübnan Düşüncesinin Temelleri*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Direk, Z (2021). *Başkalık Deneyimi*. İstanbul: Fol Yayınları.

Elsie R (t.y.). Sami Bey Frasheri: What Will Become of Albania? Albanian History. http://www.albanianhistory.net/1899_Frasheri/index.html. Son erişim tarihi, 21/11/2024.

Foucault M (1980). *Power & Knowledge*. Çev. C Gordon, L Marshall vd. New York: Pantheon Books.

Foucault M (2014). Yazar Nedir?. İçinde: F Keskin (der), *Sonsuza Giden Dil*, Çev. Ö Albayrak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 224-260.

Fowler B (1997). *Pierre Bourdieu and Cultural Theory: Critical Investigations*. London: SAGE.

Gat A (2012). *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism*. New York: Cambridge University Press.

Gellner E (1983). *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.

Gorski P (2015). Millet-leşme Mücadeleleri: Bourdieucü Milliyetçilik Kuramı. İçinde: P Gorski (der), *Bourdieu ve Tarihsel Analiz*, Çev. Ö Akkaya. Ankara: Heretik Yayınları, 313-347.

Gökarp Z (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Gökarp Z (2010). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Graetz H (1891). *History of the Jews*. v. I. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America.

Graetz H (1895). *History of the Jews*. v. V. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America.

Halink S (2017). Noble Heathens: Jon Jonsson Adils and the Problem of Iceland's Pagan Past. *Nations and Nationalism*, 23(3), 463-483.

Hall S (1992). Question of Cultural Identity. İçinde: S Hall, D Held ve T McGrew (der), *Modernity and its Futures*. Cambridge: Polity Press, 273-327.

Helbling M (2007, Haziran 12-13). Re-conceptualizing the construction of nations with Bourdieu's help [Konferans Sunumu]. *Cronem Conference 07: Nationalism and National Identities Today*, University of Surrey, England.

Hobsbawm E (2000). Introduction. İçinde: E Hobsbawm ve T Rangers (der), *The Invented Traditions*. New York: Cambridge University Press, 1-15.

Horváth M (2007). History of the Hungarian war of independence of 1848-1849. İçinde: B Trencsenyi ve M Kopecek (der), *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe 1770-1945, National Romanticism*. Budapest: Central European University Press, 57-65.

Hroch M (1985). *The Social Preconditions of National Revival in Europe*. Çev. B Fowkes. New York: Cambridge University Press.

Hutchinson J (1987). *The Dynamics of Cultural Nationalism: The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*. London: Allen & Unwin.

Hutchinson J (1994). Cultural Nationalism and Moral Regeneration. İçinde: J Hutchinson ve A Smith (der), *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 122-131.

Kaya A (2016). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. İçinde: G Çeğin, E Göker, A Arlı ve Ü Tatlıcan (der), *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 392-421.

Kedourie E (1961). *Nationalism*. London: Hutchinson University Library.

Khalidi R (2010). *Palestinian Identity: The Construction of Modern National Consciousness*. New York: Columbia University Press.

Krebs C (2011). *A Most Dangerous Book: Tacitus's Germania from the Roman Empire to the Third Reich*. New York: W.W. Norton & Company.

Leerssen J (2006). *National Thought in Europe: A Cultural History*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Özkırımlı U (2013). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Paparrigopoulos C (2007). History of the Hellenic Nation. İçinde: B Trencsenyi ve M Kopecek (der), *Discourses of Collective Identity in Central and Southeast Europe 1770-1945, National Romanticism*. Budapest: Central European University Press, 72-81.

Payne M (2005). *Greenblatt Reader*. Oxford: Blackwell.

Said E (2009). *Başlangıçlar: Niyet ve Yöntem*. Çev. F B Aydar. İstanbul: Metis Yayınları.

Said E (2017). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. Çev. B Yıldırım. İstanbul: Metis Yayınları.

Sand S (2009). *The Invention of the Jewish People*. Çev. Y Lotan. New York: Verso.

Smith A (1998). *Nationalism and Modernism*. London: Routledge.

Smith A (1999). *Myths and Memories of the Nation*. New York: Oxford University Press.

Smith A (2001). Ethnic and Territorial Nationalism. İçinde: A Leoussi (der), *Encyclopedia of Nationalism*. London: Transaction Publishers, 62-64.

Smith A (2009). *Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell Publishing.

Spencer P ve Wollman H (2020). *Milliyetçilik*. Çev. K Kelebekoğlu. İstanbul: Tohum Yayıncılık.

Spiering M (1999). *Nation Building and Writing Literary History*. Amsterdam: Rodopi.

Swartz D (1997). *Culture and Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: University of Chicago Press.

Thiesse A M (2021). *Ulusal Kimliklerin İnşası: 18. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Avrupa*. Çev. S Sezer. İstanbul: Babil Kitap.

Watson P (2010). *The German Genius: Europe's Third Renaissance, the Second Scientific Revolution and the Twentieth Century*. London: Simon and Schuster.

Weber M (2019). *Economy and Society*. K. Tribe (der). Massachusetts: Harvard University Press.